

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Кафедра статистики та математичних методів в економіці
Кафедра економіки, права та управління бізнесом**

Допущено до захисту
Завідувачка кафедри
статистики та ММЕ
Ольвінська Ю.О.

_____ (підпис)
“ ____ ” _____ 2024 р.

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня бакалавра**

**зі спеціальності 051 «Економіка»
за освітньою програмою
«Бізнес-економіка та аналітика»**

**на тему: «Статистичний аналіз стану та розвитку системи освіти
в Україні»**

Виконавець:

студентка центру заочної та вечірньої форми
навчання

Любарська Анастасія Андріївна _____

Науковий керівник:

к.е.н., доцент

Ольвінська Юлія Олегівна _____

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПИТАННЯ	
СТАТИСТИЧНОГО ВИВЧЕННЯ ОСВІТИ	6
1.1. Рівень освіти як фактор конкурентоспроможності держави	6
1.2. Державна політика України у сфері освіти	10
1.3. Система статистичних показників освіти	14
РОЗДІЛ 2. СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ РІВНЯ ОСВІТИ	
НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ.....	17
2.1. Аналіз рівня освіти населення України та міжнародні порівняння..	17
2.2. Статистичний аналіз витрат на освіту в Україні	31
РОЗДІЛ 3. СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ	
ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	37
3.1. Статистичний аналіз показників загальноосвітніх навчальних закладів	37
3.2. Статистичний аналіз стану та розвитку професійно-технічної освіти.....	43
3.3. Характеристика потенціалу та динаміки вищих навчальних закладів та контингенту студентів	46
ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61
ДОДАТКИ	65

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах розвитку української економіки та переходу усіх сфер до європейських стандартів головним завданням нашої держави є удосконалення механізмів регулювання секторів економіки згідно вимог європейського суспільства. Однією з важливих сфер таких перетворень є сфера освіти. Тому зараз особливої актуальності набувають питання підвищення конкурентоспроможності української системи освіти та наближення її до європейських стандартів [7, с. 18-26].

Особливості розвитку науки й освіти на сучасному етапі з урахуванням існуючих соціально-економічних проблем, ще більше загострюють існуючі труднощі та вимагають до себе пильної уваги дослідників.

Зараз перед українською освітою постає багато проблем, однією з яких є проблема забезпечення її необхідними засобами для сучасної модернізації, з урахуванням інформатизації та цифровізації сучасного суспільства та економіки. «В умовах глобальної світової конкуренції проблему виживання сучасної освіти і науки неможливо замовчувати, бо це може загрожувати кризою “людського духу” як чинника конкурентоспроможності нації взагалі, й падінню освітнього потенціалу особистості і нації, зокрема. Неможливо також не вказати, що перед освітою (як “образом світу”) і наукою в недалекому інформаційному майбутньому постануть нові проблеми, що будуть пов’язані з суспільним розвитком в цілому, з переходом, як вважає більшість учених, від глобальної конкуренції до глобального партнерства» [19].

Усе вище зазначене підтверджує актуальність обраної теми дослідження та виводить на перший план питання конкурентоспроможності української системи освіти на світовому ринку, як головного фактору розвитку будь-якого суспільства.

Зважаючи на проблеми, що зараз існують в системі національної освіти багато науковців досліджують дану проблемою, серед яких можна виділити наступних:

В. П. Андрущенко, І. М. Предборська, С. Ф. Клепко, В. І. Шевченко, В. С. Пазенок, О. С. Анісімов, А.З. Підгорний, М. Д. Култаєва, В. С. Лутай, В. Ф. Паламарчук, В. Г. Скотний, О. В. Чалий, , А. М. Лой, М. І. Михальченко, В. П. Бех та інші.

Метою кваліфікаційної роботи є статистичний аналіз стану системи освіти в Україні та перспективи її подальшого розвитку.

Завдання кваліфікаційної роботи:

- розглянути теоретико-методологічні питання щодо статистичного вивчення системи освіти;
- навести систему статистичних показників аналізу освіти в Україні;
- проаналізувати сучасний стан, структуру та тенденції розвитку системи освіти України;
- здійснити порівняльний аналіз регіонів України за станом освіти;
- здійснити прогнозування основних показників освіти.

Об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи є сучасна система освіти України.

Предметом дослідження є показники, які характеризують явища та процеси, що відбуваються у сфері освіти.

Методи дослідження. При виконанні кваліфікаційної роботи використовувались наступні методи дослідження: абстрактно-логічний, комплексний та системний підхід та основні статистичні методи аналізу, а саме: метод статистичного групування; відносних та середніх величин; оцінки структурних розрізень, аналізу рядів динаміки, прогнозування.

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

У першому розділі кваліфікаційної роботи розглянуто теоретичні питання щодо сучасної системи освіти України, проаналізована державна політика України у сфері освіти, наведено основні показники загальної середньої освіти, професійно-технічної освіти, вищої освіти.

У другому розділі кваліфікаційної роботи проведено статистичний аналіз рівня освіти у 2015-2021 роках в Україні, проведено міжнародні порівняння країн за індексом рівня освіти, індексом ефективності національних систем освіти та ефективності системи вищої освіти. Проаналізовано структуру та динаміку витрат на освіту.

У третьому розділі кваліфікаційної роботи проведено статистичний аналіз стану та розвитку освіти на всіх рівнях, потенціалу та динаміки вищих навчальних закладів та контингенту студентів, зпрогнозовано чисельність фахівців, що підготовлені вищими навчальними закладами.

Інформаційною базою дослідження є закони України, постанови Верховної Ради України і Кабінету Міністрів України, офіційні публікації та методичні матеріали Державної служби статистики, офіційні та методичні матеріали Міністерства освіти і науки України, дані Статистичних щорічників України за 2015 - 2021 роки, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених.

Кваліфікаційна робота виконана з використанням комп'ютерної програми Microsoft Word і Microsoft Excel.

За результатами дослідження, проведеного в кваліфікаційній роботі, опубліковано статтю в збірнику наукових студентських праць:

Іванова І. В. *Статистичний аналіз витрат на освіту в Україні* [Текст] / І. В. Іванова, Ю. О. Ольвінська // Статистика – інструмент соціально-економічних досліджень : збірник наукових студентських праць. Випуск 9. Частина I – Одеса, ОНЕУ. – 2023. – С. 120 – 129.

ВИСНОВКИ

Основою підвищення конкурентоспроможності України в сучасних умовах є оптимальна взаємодія конкуренції й партнерства у сфері освіти. Взаємодія конкуренції й партнерства в країнах-членах ЄС і в Україні в системі освіти має свою специфіку. Країни ЄС у своєму розвитку досягли такого ступеня, коли відбувається партнерство всередині освітніх систем, задля забезпечення високої конкурентоспроможності країн на світовому ринку в цілому. Реалії ринкового розвитку українського суспільства викликають до життя найбільш жорсткі форми внутрішньосистемної конкуренції (усередині національної системи освіти, між вузами, всередині одного вузу за головний ресурс – студентів, отже - заробітну платню, матеріальні фонди та ін.).

Зміни, пов'язані зі зростанням ролі знань та інтелекту у суспільстві, виникнення глобального ринку праці, соціально-політичні трансформації виявили суттєвий вплив на роль, функції та способи функціонування системи вищої освіти у всьому світі, зокрема і в Україні. У відповідь на світові тенденції розвитку в Україні відбуваються кардинальні зміни в системі вищої освіти, включаючи зміни структури фінансування і управління, створення системи оцінки і акредитації навчальних закладів, нормативно-правової бази, реформування навчальних програм.

В рамках Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) Інститут статистики ЮНЕСКО проводить ряд досліджень і оцінювання рівня освіти і систем освіти країн світу. За результатами досліджень щорічно публікується рейтинг країн світу за індексом рівня освіти, за індексом ефективності національних систем освіти, за індексом ефективності національної системи вищої освіти.

За останніми даними у 2020 році за сукупним індексом рівня освіти, який дорівнює 0,799, Україна займає 47 місце з 189 країн світу. Проте в рейтингу країн за 2014 рік Україна знаходилась на 30 місці, тобто за 7 років наша країна втратила 17 позицій. В першу чергу це пояснюється тим, що зменшилась

сукупна частка учнів, у віці 6-24 роки, які одержують початкову, середню та вищу освіту. Якщо в 2014 році ця частка становила 81,0%, то в 2020 році зменшилась до 76,2%.

А За індексом ефективності національних систем освіти Україна знаходиться на 42 місці серед 50 країн світу, проте в 2013 році в такому рейтингу було висвітлено лише 40 країн, в які Україна не потрапила. Те, що наша країна увійшла в такий рейтинг є позитивним фактом.

Інститут статистики ЮНЕСКО за Програмою розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) з 2012 року до тепер щорічно визначає рейтинг національних систем вищої освіти. Це глобальне дослідження, рейтинг якого вимірює досягнення країн світу у сфері вищої освіти. За індексом ефективності національних систем вищої освіти Україна займає 36 місце з 50 країн світу, що свідчить про необхідність вдосконалення системи вищої освіти в країні до рівня розвинених країн.

Підвищення загального рівня та якості освіти багато в чому залежить від витрат країни на систему освіти. Результати аналізу показали, що сума витрат на систему освіти в Україні за період з 2015 до 2021 року щорічно збільшувалась. У структурі видатків зведеного бюджету на освіту переважають видатки місцевих бюджетів, причому їх частка з кожним роком зростає. Якщо в 2015 році питома вага видатків місцевих бюджетів на освіту складала 81,9%, то в 2020 році вона склала 86,7%. Відповідно в 2020 році частка видатків державного бюджету склала всього 13,3% зведеного бюджету на освіту. Видатки зведеного бюджету на освіту останні два роки становлять 6% до обсягу ВВП, що також враховується при міжнародних порівняннях. Це майже в 2 рази менше, ніж в країнах Євросоюзу.

Аналіз системи загальної середньої освіти показав, що за період 2015-2021 роки кількість учнів у загальноосвітніх навчальних закладах щорічно збільшувалась і в 2021/22 навчальному році перевищила кількість учнів у 2015/16 навчальному році на 454 тис. осіб або на 12,1%. У той же час кількість навчальних закладів зменшилась на 2,7 тис одиниць або на 15,3%, в основному

за рахунок закриття шкіл в сільській місцевості. Кількість вчителів також зменшилась – на 14 тис. осіб або на 3%. Така ситуація призвела до збільшення наповнення класів та недостатності вчителів в деяких навчальних закладах. Питома вага приватних загальноосвітніх закладів у загальній їх кількості незначна і складає в 2021/22 навчальному році 2,1%, в яких навчається 1,2% загальної кількості учнів і працює 1,6% вчителів.

Професійно-технічні заклади забезпечують потреби громадян у професійно-технічній і повній загальній середній освіті. Аналіз стану і розвитку професійно-технічної освіти в Україні за період з 2015 року до 2021 року показав, що починаючи з 2015 року кількість професійно-технічних навчальних закладів щорічно зменшувалась, при цьому дуже велике зменшення відбулося у 2018 році – на 31 навчальний заклад або на 3,1% у порівнянні з 2017 роком. Також значне скорочення відбулося у 2019 році – на 20 навчальних закладів (-2,9%.) За весь період, у 2021 році порівняно з 2015 роком, кількість професійно-технічних навчальних закладів зменшилась на 103 заклади або на 12,7%, кількість учнів за весь аналізований період зменшилась на 68,7 тис. осіб або на 21,8%, кількість випущених кваліфікованих робітників зменшилась на 67,9 тис. або на 37,3%. Така ситуація пов'язана зі скороченням кількості самих професійно-технічних навчальних закладів і, відповідно, зі зменшенням кількості учнів. Перекладання фінансування професійно-технічної освіти на місцеві бюджети ще більше погіршить ситуацію у цій системі, оскільки в 2020 році на потреби професійно-технічної освіти було направлено всього 4,5% місцевих бюджетів на освіту.

Аналіз потенціалу і динаміки вищих навчальних закладів та контингенту студентів показав, що за аналізований період загальна кількість закладів вищої освіти зменшилась на 45 закладів або на 6,8%, в тому числі кількість коледжів, технікумів і училищ зменшилась на 49 закладів, а кількість університетів, академій і інститутів збільшилась на 4 заклади. У структурі загальної кількості ЗВО переважають заклади державної і комунальної форм власності, їх питома вага збільшилась з 78,3% у 2015/16 навчальному році до

81,4% у 2020/21 навчальному році, відповідно скоротилась питома вага ЗВО приватної і корпоративної форм власності – з 21,7% до 18,6%.

Протягом даного періоду кількість студентів в закладах вищої освіти постійно змінювалась. Максимальне зменшення кількості осіб відбулось у 2020 навчальному році у порівнянні з попереднім 2018 навчальним роком – кількість студентів зменшилась на 13 тис. осіб або на 4,2%. Відзначимо також, що в порівнянні з 2015 навчальним роком, тобто за 5 років, чисельність тих, що навчаються в закладах вищої освіти зменшилась на 63,9 тис. осіб або на 17,7%.

Для оцінки ефективності діяльності закладів вищої освіти важливим є показник випуску підготовлених фахівців, оскільки не всі студенти, які вступили до навчального закладу, завершують навчання і отримують диплом. Прогнозування кількості майбутніх фахівців, підготовлених закладами вищої освіти України, проведене на основі трендової моделі, показало потенціальні можливості збільшення підготовки фахівців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України "Про освіту" від 05.09.2017 № 2145-VIII.
2. Закон України "Про дошкільну освіту" від 11.07.2001 р. № 2628-III змінami й доповненнями.
3. Закон України "Про загальну середню освіту" від 13.05.1999 р. № 651-XIV змінami й доповненнями.
4. Закон України "Про професійно-технічну освіту" від 10.02.1998 р. № 103/98-ВР змінami й доповненнями.
5. Закон України "Про вищу освіту" від 01.07.2014 № 1556-VII.
6. Міжнародна стандартна класифікація освіти. Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури.
7. Бебик В.М. Освіта в глобальному суспільстві: проблеми і перспективи // Болонський процес: перспективи і розвиток у контексті інтеграції України в європейський простір вищої освіти: Моногр. / За ред. В.М. Бебика. – К.: МАУП, 2004. – 200 с. – С. 18-26.
8. Бех В.П. Методологічний лаг сучасної теорії пізнання соціального світу та алгоритм його подолання // Методологія соціального пізнання: здобутки й проблеми. Матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної конференції 25 травня 2005 року. – Київ-Запоріжжя: Просвіта, 2005. – 332 с. – С. 12-15.
9. Головатий М.Ф. Освіта України: зупинитися і оглянутися // Болонський процес: перспективи і розвиток у контексті інтеграції України в європейський простір вищої освіти: Монгр. / За ред. В.М. Бебика. – К.: МАУП, 2004. – 200с. – С. 9-18.
10. Джинчарадзе Н.Г. Основні механізми та чинники формування інформаційної культури особи // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. Міжвузівський збірник наукових праць. Київський університет імені Тараса Шевченка, Запорізький державний університет, Одеський державний університет імені І.І. Мечникова. – Київ – Запоріжжя – Одеса, 1998.- Випуск 3. – С. 202-210.

11. Елисеєва І. І. Соціальна статистика. Учебник / Под ред. чл.-кор. РАН І. І. Елисеєвої. – 3-є изд. перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 2003. С. 29
12. Кінах А. Стан та перспективи професійного розвитку трудового потенціалу України // Вища школа. – 2005. - № 2. – С. 5-15.
13. Ковальчук В.Ю. Менеджмент і самоорганізаційні процеси в освіті: вітчизняні реалії // «Збірник наукових праць Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії». – Запоріжжя, ЗДІА. – Випуск 19. – 2004. – 246 с. – С. 116-120.
14. Леонтєєва Л.Є. Інформаційно-психологічний вплив у системі державної безпеки // Нова парадигма. – 2005. - Вип. 50.- С. 154-160.
15. Лукіна Т. - Сутність категорії якості освіти в умовах реформування освітньої галузі / Т. Лукіна, О. Ляшенко // Збірник наукових праць національної академії державного управління при Президентові України. – 2003. – № 2. – С. 126 – 134.
16. Майбуров І. Фінансування вищої освіти: «національні особливості» // Вища школа. – 2005. - № 3. – С. 59 - 66.
17. Марчук Є. Стратегічна орієнтація суспільства – рух на випередження // День. – 2000. – 10 березня.
18. Перехейда О. - Управління якістю освіти / О. Перехейда // директор. – 2009. – № 1. – С. 78 – 79.
19. Полунєєв Ю. Quo Vadis, Україно? Людський дух як чинник конкурентоспроможності // Дзеркало тижня. – 2005. - № 2 (22 січня). – С.8.
20. Рєвак І. О. / Економіка та управління національним господарством «Вища освіта в структурі інтелектуального потенціалу України: стан і перспективи розвитку» - 2004. – 6 червня – С. 134
21. Руткевич О. - Вища освіта: «доступна» та /або «платна»? / О. Руткевич // вища освіта. – 2005. – № 5. – С. 104 – 112
22. Удотова Л. Ф. Соціальна статистика. Підручник. – К.: КНЕУ, 2002. С. 144.

23. Федулова Л. І. - Державна політика в національній інноваційній системі: стабільність зберігається / Л. І. Федулова // актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 4. – С. 90 – 103.

24. Царенко І. О. Фактори конкурентоспроможності вищої освіти // аспірант кафедри економіки та менеджменту Кіровоградського національного технічного університету - С. 1.

25. Гуманитарний портал: дослідження країн та регіонів URL: <https://gtmarket.ru/ratings/global-index-of-cognitive-skills-and-educational-attainment>

26. Доповідь про стан людського розвитку за 2019 рік URL: www.undp.org

27. Рейтинг стран мира по уровню образования / Гуманитарный портал: Исследования // Центр гуманитарных технологий, 2006–2021 (последняя редакция: 22.03.2021). URL: <https://gtmarket.ru/ratings/education-index>

28. Рейтинг стран мира по уровню образования / Гуманитарный портал: Исследования // Центр гуманитарных технологий, 2006–2021 (последняя редакция: 22.03.2021). URL: <https://gtmarket.ru/ratings/education-index>]

29. Рейтинг эффективности национальных систем образования / Гуманитарный портал: Исследования // Центр гуманитарных технологий, 2006–2021 (последняя редакция: 10.03.2021). URL: <https://gtmarket.ru/ratings/global-index-of-cognitive-skills-and-educational>

30. Рейтинг национальных систем высшего образования/ Гуманитарный портал: Исследования// Центр гуманитарных технологий, 2006–2021 (последняя редакция: 10.03.2021). URL: <https://gtmarket.ru/ratings/u21-ranking-of-national-higher-education-systems>

31. Фінансування освіти / загальна інформація щодо фінансування “Освітня аналітика України”, URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/66_81_Finansuv_osvity.pdf

32. Державна служба статистики України. Вища освіта 2020 URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

33. Державна служба статистики України. Заклади професійної (професійно-технічної) освіти 2020 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

34. Державна служба статистики України. Заклади загальної середньої освіти 2020. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

35. Освітня аналітика України URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/66_81_Finansuv_osvity.pdf - 2020 № 3 (10)

36. Звіти про людський розвиток URL: <http://hdr.undp.org/>